

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם גבריאל כהן, עכו
תאריך: 25.7.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר כהן, אני בתחילת הראיון מבקש ממך שתספר קצת על בית אבא, על החיים בקמישלי, במה אבא התעסק, איפה למדת, את כל הפרטים האלה.

גבריאל כהן: אני נולדתי בתורכיה בעיר נציבין הסמוכה לקמישלי. היגרנו מתורכיה, מהעיר הזאת, ובאנו לקמישלי. ישבתי בבית מדרש, הייתי כבן 4 שנים. למדתי בבית מדרש.

ש: השאלה היא למה עברתם מנציבין לקמישלי?

ת: ... היהודים כולם עברו, היגרו מהעיר נציבין. העיר נציבין ידועה, כתוב השם שלה גם בגמרא, שהיה רבי יהודה בן-בתירא שם. מרכז היהודים היה שם. פרנסתם של היהודים הייתה על הבדואים. התורכים והצרפתים חילקו את הגבול ביניהם ואז הגבילו את התושבים. העם היהודי נשאר בנציבין ולאט לאט ברח, הם ברחו וכאו לקמישלי בגלל פרנסתם שהיתה על הבדואים. הבדואים היו בג'זירה.

ש: שזה בתחום סוריה?

ת: בתחום סוריה. הצרפתים היו שולטים אז. אנחנו, ההורים שלי, קצת התעכבנו שם, אבל אחר כך כשהוא ראה שאין ברירה וכולם עברו, גם אנחנו עברנו.

ש: באיזו שנה עברתם?

ת: בשנת '38.

ש: אתה למדת שם?

ת: אני ישבתי כשבאנו, נכנסתי אצל הרב רבי מרדכי וישבתי בישיבה

ש: רבי מרדכי מה?

ת: לא יודע. רבי מרדכי. כולם ידעו. קראנו לו אוסטאד בערבית, מורה בעברית. אנחנו כולנו למדנו אצלו.

ש: כן, אני זוכר שאוסטאד בערבית זה מורה.

ת: אז היינו קוראים לו אוסטאד. למדנו אצלו, והלימוד היה פרימיטיבי כמו רבי עקיבא ובניו. ישבנו על הארץ ולמדנו. היה הרבה לכלוך, הרבה כינים. היו תלמידים מתקדמים והיו תלמידים שלא התקדמו, שלא אהבו ללמוד. אני ... שאהבתי ללמוד, למדתי והתקדמתי.

ש: במה האבא עבד, עסק?

ת: אבי עבד בחנות של נגרות.

ש: הוא היה נגר או בחנות של נגרות?

ת: היתה לו חנות של נגרות. לא כמו שבימינו נגרות. היה מוכר עצים וכל מיני דברים כאלה. עצי חרישה וכל הדברים האלה היה מוכר. אני נשארתי במשך ארבע או חמש שנים בבית המדרש. אחר כך יצאתי ללמוד את השפה הערבית בבתי ספר. אכן יצאתי ולמדתי ערבית עד כיתה שלישית. גמרתי כיתה שלישית, נכנסתי לכיתה רביעית ויותר לא המשכתי בגלל המצב הכלכלי שלנו. אני הלכתי ועבדתי אצל מישהו.

ש: אתה אומר כיתה רביעית זה כמו כיתה ד' של היום? כלומר היית בערך בן 9?

ת: משהו כזה.

ש: ויצאת לעבודה?

ת: כן, יצאתי לעבוד. עבדתי שכיר אצל מישהו שקראתי לו אוסטאד אברהם, אברהם ניסים. אני עבדתי אצלו במשך ארבע, חמש או שש שנים. נהייתי מזה שהוא היה רב ולמדתי אצלו גם חכמה. למדתי אצלו גם תורה וזה מה שאהבתי גם כן.

ש: במה עבדת שם אצלו?

ת: הוא היה סוחר בדים. הייתי עוזר לו. לאחר התקופה הזאת יצאתי, עזבתי אותו, נשארתי ללא עבודה. המצב שלנו בבית לא היה כל כך טוב.

ש: בדרך כלל מצב היהודים באותה תקופה

ת: לא כולם. באותה תקופה מצב היהודים היה טוב. היו עובדים בבנקים בקמישלי, עובדים במסחר, היו להם קונים שבאו מהבדואים והם נתנו להם בהקפה ולקחו מהם כסף ואם לא כסף אז צמר או שמן חמאה. היו לוקחים מהם והיו עובדים איתם. אני למזלי לא. אבי היה בתור נגר כזה צנוע, המצב לא היה כל כך טוב. אבל זו היתה העבודה שלו. בתקופה שלאחר מכן, כשאני עזבתי את העבודה ולא היה לי מה לעשות ש: דרך אגב, באיזו שנה נולדת?

ת: אני נולדתי בשנת 32'. הסורים רשמו אותי 32 אבל אני נולדתי בשנת 34' עד כמה שידוע לי.

ש: למה זה? זה בכוונה?

ת: לא. זה היה כשאנחנו עברנו ואז היתה מכסה. לאחר שהצרפתים יצאו כבר היתה סטטיסטיקה, לספור את האנשים. אז כשבא מוכתאר היהודים אצלנו ושאל את אמא כמה ילדים יש לה, אמרה חמישה. [שאל] – איך קוראים לזה? [אמרה] – קוראים לו ככה, תרשום אותו [בן] 4 שנים, ההוא תרשום שבע, עשר, אחד-עשר, ככה ...

ש: ... שנתיים.

ת: כן, הוא הקפיץ אותי שנתיים. זה מה שהיה, זה מה שאני יודע.

ש: זה טוב לפנסיה אנחנו יודעים.

ת: יתכן. בוא נדבר על המצב שהיה לי. עכשיו כשעזבתי את העבודה, הייתי כבר בן 13, 14. אין לי עבודה, אין לי איפה לצאת, בית ספר גם לא סיימתי. בתי ספר אצלנו לא היו ברמה גבוהה. מי שקרא עיתון, האדם הזה היה מצוין. הוא היה יודע

ש: היה משכיל.

ת: משכיל כבר, הוא קורא עיתון. זה היה דבר גדול. ... אבותינו לא ידעו קרוא וכתוב. כשראו את הילדים שלהם שמישהו קורא עיתון, זה היה מצוין בשבילם. אוניברסיטאות לא היו לנו. עיר קטנה. אז זה היה לי, הימים ההם היו קשים מאוד. הגענו לשנת 47'.

ש: ב-1947, כשאתה אומר עיר קטנה, כמה תושבים?

ת: היהודים?

ש: בקמישלי.

ת: בקמישלי היו מעט. היא לא היתה עיר מפותחת. היו בה בערך, אני מעריך את זה בכעשרת אלפים איש.

ש: כמה יהודים היו אז?

ת: יהודים בערך כאלף, אלף מאתיים.

ש: זה הכל?

ת: זה כל מה שהיה. לא היו יותר. היהודים הם אלה שבנו את העיר קמישלי. היהודים היו במרכז העיר עצמה. הצרפתים נתנו להם אדמות וכל אחד בנה לו וישב. הם היו במרכז העיר, היהודים.

ש: רוב היהודים היו סוחרים?

ת: סוחרים. על פי רוב היו סוחרים.

ש: מה עוד?

ת: מעט היו עובדים כפועלים. בטלנים היו מעט. כולם היו עובדים. היו משגשגים. בוא נקרא להם, תור הזהב היה להם. בשנת '47, כשהתחילו המאורעות בארץ, השתנה מצב היהודים עם הגויים. הסורים או התושבים ראו בנו שאנחנו יהודים, ובארץ-ישראל גם יש יהודים, אנחנו חלק מהם. היהודים שבארץ כמובן הם כובשים, אז כבר החלו להיות עוינים כלפינו, לצורר אותנו, לשנוא אותנו. לאט לאט הדיבורים שלהם השתנו. המסחר גם השתנה. בשנת '48 היו כבר המאורעות בארץ. היו המלחמות.

ש: מלחמת השחרור.

ת: מלחמת השחרור. מצב היהודים היה קשה. ואז בהתחלה, בשנת '45 היה סוף מלחמת העולם השנייה והיה עוני רב באותן שנים, ב-'44 וב-'45, כך שסוריה היתה נותנת כרטיסים לקמח לתושבים לפי מספר האנשים. בזמנו אני זוכר שאכלתי לחם שעורים עם חיטה, זה מה שהממשלה נתנה. כל אחד נתנו לו חצי חיטה וחצי שעורים.

ש: לפי ראש?

ת: כן, לפי ראש. אז אני בעצמי אכלתי את הלחם השעורים הזה, אני זוכר את זה. אני אכלתי אותם בשנים '44, '45. אמא היתה עושה טלאי מעל טלאי בבגדים, כי גם בגדים לא היו. יחפים. היה מצב גרוע. אבל המצב השתפר כבר בשנת '46, לאחר מלחמת העולם השנייה. בשנת '46 השתפר יותר אבל ב-'47 אנחנו רואים שהמצב שוב השתנה ליהודים, כמו שאמרתי. בשנת '48 הייתה מלחמת השחרור, כבר היה מצב גרוע. אז בזמן שהיו נותנים לנו את החיטה, היו כותבים – ביום רביעי למשפחות היהודים. פעם כתבו "יהודים", אחר כך לא מצא חן בעיניהם המילה יהודי, הלכו וכתבו "לעבריים". אחרי כן לא מצא חן בעיניהם "העבריים", כתבו "הישראלים". אחרי כן לא מצא חן בעיניהם "הישראלים", כתבו "המוסאווים", בני משה.

ש: זאת אומרת היתה נקודת חלוקה. איפה היתה נקודת החלוקה, במשרדי המושל ?

ת: משרדי הממשלה כן, בעיריה.

ש: בעירייה של קמישלי. וכתבו

ת: נאמר "ביום שני יהיה למשפחות העבריים". אחרי כן לא מצא חן בעיניהם, כתבו "ישראלים". אחרי כן לא מצא חן בעיניהם כתבו "יהודים". אחרי כן כתבו "מוסאווים", שאנחנו בני משה. בשנת '48 היו המלחמות, ואז רצינו להוכיח את עצמנו היהודים שאנחנו ערבים ואותנו לא מעניין ממדינת ישראל ש: נאמנים לסוריה.

ת: נאמנים למדינה, כן. אז אנחנו היפגנו, ויצאנו לקאימקאם, למושל, והתחלנו [לקרוא] - לחיי מדינת סוריה, ושתיפול מדינת ישראל, הקריאות האלה. התחלנו לומר את זה והוכחנו את עצמנו כביכול, אבל לא היה מספיק.

ש: הם המשיכו ביחס הגרוע כלפיכם?

ת: כן. בשנים '48 ו-'49 כבר היתה חובה שכל אחד מביא תעודת זהות לכתוב על זה "מוסאווי".

ש: מתי זה היה?

ת: '49. התחילו לכתוב על התעודות שלנו מוסאווי. כלומר אנחנו יהודים.

ש: בני דת משה. יש לי שאלה, אמרת שהמצב אחרי מלחמת העולם השנייה השתפר. אז איך זה שב-'47

וב-'48 עוד חילקו לכם מזון?

ת: לא. במלחמת העולם השנייה

ש: חילקו לכם מזון?

ת: כן. ב-'46 זה השתפר, לאחר המלחמה.

ש: אז השלטים האלה שקודם ציינת זה היה

ת: '44, '45.

ש: אוקיי, עכשיו זה מסתדר לי.

ת: אז אמרתי לך, ב-'49, '50 לקחו את תעודות הזהות שלנו וכתבו עליהן "מוסאווי". אחרי תקופה של

איזה שנה, שנתיים לא הסתפקו בזה. היו צריכים לכתוב בעט אדום. הם כתבו על תעודות הזהות שלנו בעט אדום "מוסאווי". כך, איפה שאנחנו נציג את התעודה, ידעו שאנחנו יהודים. אנחנו מסוכנים למדינה

ויש להיזהר מאיתנו. באותה תקופה עברו עלינו הרבה קשיים מצד התושבים

ש: התושבים המוסלמים?

ת: המוסלמים. התחילו להתנכל. זה היה בימי הצרפתים, בשנים '45, '46. היו באים מעיראק, אוספים

יהודים שהיו מתארחים אצלנו. היינו משרתים אותם. מקמישלי היו יוצאים, מבריחים אותם ומביאים אותם לישראל. ההורים של אשתי שהיה להם בית גדול ואבא שלה היה עשיר, תמיד היה מארח אצלו.

היה נותן להם ... כסף על חשבוננו ושולח אותם.

ש: מה שם אביה של אשתך?

ת: מכלוף ששון. השם שלו היה ידוע בסוכנות.

ש: מכלוף זה שם משפחה או פרטי?

ת: פרטי.

ש: ששון זה שם המשפחה?

ת: כן.

ש: הבנתי. הוא גם כהן?

ת: כן.

ש: עד איזו שנה הוא היה עושה את ...

ת: ההברחות האלה המשיכו עד שנת 47' ואז הופסקו כבר. לאחר מכן כבר קמה המדינה והיו לנו בעיות. לא יכולנו לעשות את זה. אני יודע מזה. לא יכולנו לעשות.

ש: זאת אומרת עד 47' פחות או יותר אתה יודע שאביה של אשתך החביא יהודים מעיראק בדרכם לארץ-ישראל?

ת: היה מחביא והיה משלם להם כסף על חשבוננו ושולח אותם. השם שלו רשום בסוכנות, הם יודעים מזה. ש: כן.

ת: בוא נדבר על השנים מ-47' ועד 55', מה קרה ליהודים. בתקופה הזאת לאט לאט ולסירוגין הולך ומחמיר המצב של היהודים. ההחמרות שהיו וההגבלות שהגבילו אותנו, שהיה אסור לנו לצאת מעיר לעיר או מעיר לכפר בלי אישור ממשרד הבולשת, שקראו להם "אלשאבה אלתאניה", הבולשת, הש"ב. ש: קוראים לזה גם "אלמכתב אלתאני".

ת: "אלשאבה אלתאניה" ו"אלמכתב אלתאני" זה אותו הדבר. היינו צריכים ללכת לשם ולבקש, ואני זוכר איך שהיו עומדים כמו עניים והיו מגרשים אותנו ולא נותנים לנו ולא מאפשרים לנו, בקושי רב, אלא אם האדם זקוק בשביל הבריאות והביא אישור ואז הוא יכול ללכת. אבל אם הוא אומר שאין לו עבודה והוא רוצה לצאת לעבוד בכפרים כדי להרוויח, לא היו נותנים, לא היו מאשרים את זה. אז היינו בסוגר, כמו גטו בתוך העיר הזאת.

ש: עד 55' המצב הזה נמשך. מה קורה ב-55'?

ת: בהמשך הזמן, אמרתי לך על זה. דבר שני, כשמישהו צריך ללכת לדואר או שיש לו עבודה באיזה משרד, אם תפס אותו שוטר בדרך אז הוא צריך להוכיח מדוע עבר ברחוב הזה. כי אם אין לך מה לעשות תהיה רק בשכונה שלך. אסור לך לצאת. גם זה היה עלינו. מה עוד היה לנו? היה לנו בית קפה במרכז העיר, בשכונה היהודית, בית קפה של יהודים. היו מתאספים היהודים שם לאחר ארוחת הערב, באים ויושבים שם. ואז פתאום היו שומעים איזו שמועה כלשהיא, שהלילה הערבים באים להרוג אותנו. אז אתה רואה בית הקפה מתפנה, כל היהודים בורחים הביתה. לא פעם, פעמים רבות היה הדבר הזה.

ש: הפיצו שמועה זדונית?

ת: כן, שמועות. היו יושבים גם ערבים והיו מדברים אחד עם השני, שבאחד הימים הם יהרגו את היהודים. היו מחלקים את הנשים שלנו, הבנות שלנו, הרכוש שלנו, מחלקים ביניהם איך זה ...

ש: אתה שמעת את זה באוזניך?

ת: אני האמת באוזני לא שמעתי, אבל שמעתי ממי ששמע. אני לא שמעתי. היו יושבים ומדברים. שמעתי מאנשים מבוגרים שאמרו את זה, לא מאנשים צעירים. אני שמעתי את זה. עד כדי כך אנחנו הגענו. הגענו למדרגה כזאת, מצב כזה גרוע, עד שהתושבים היו מחלקים את הרכוש שלנו ... מתכננים לעצמם את הדברים האלה. בנוסף אמרתי שהיה עוני רב, מחלות היו. ישבנו כמו שאנחנו בגטו, לא נתנו לנו לצאת משך תקופה של ארבע, חמש שנים, אלא במקרים נדירים. והשלב הגרוע שבא, הקצין של הבולשת של אלשאבה אלתאניה התחלף, בא מישהו אחר. כשבא מישהו אחר הוא הבחין ביהודים והתחיל לחקור את מצב היהודים, עד שהתבסס. אז הוא הלך עם נכבדי העיר, אסף אותם ודיבר אליהם

ש: נכבדי העיר היהודים?

ת: נכבדי העיר של הגויים. אמר להם – יש לי פעולה שאני עומד לעשות, אני רוצה שאתם תהיו בתמונה. הוא נפגש [באופן] סודי עם [אנשים] כמו ראש העיר, כמו הנכבדים של המוסלמים. הדבר הזה נודע לנו ליהודים. אמר להם – יש לי פעולה, בואו אנחנו נעלם יום אחד ושיבואו ויחסלו את היהודים אנחנו נאמר שלא ידענו. נכבדי העיר הערבים לא הסכימו. הם לא הסכימו איתו בדבר הזה, אבל הוא הכריח אותם והתחיל כבר בפעולה. הוא הודיע לנו שכל יהודי ישים לוח אדום על הדלת שלו. בפקודת הקצין, אנחנו עשינו את זה כמו שהוא אמר. הוא לא הסתפק בזה ואמר – מי שבחצר שלו או בבית גרים ערבים או נוצרים, שיפנו את המקום. ואז החלו בפינוי של הערבים המוסלמים מהבתים שלנו.

ש: מהרובע היהודי?

ת: מהרובע היהודי. לא הסתפק בזה ואמר – עכשיו אני רוצה שעל החנויות גם כן תשימו לוחות אדומים. אנחנו תקענו גם על החנויות לוחות אדומים.

ש: אתה זוכר בחנות של אביך שהוא הצטרך לתקוע

ת: באותה תקופה לאבי כבר לא היתה חנות, הוא מכר את החנות.

ש: אבל אצל אחרים?

ת: אצל אחרים ברור. על הבית שלי, על הדלת שלי כן היה.

ש: מה זה הדבר האדום הזה? מה זה היה? איזה טלאי שסופק לכם?

ת: לוח בצבע אדום, ממה שלא יהיה, שיהיה מדיקט, שיהיה מפת, לא משנה.

ש: שאתם הייתם צריכים לייצר לבד, שהיהודים היו חייבים?

ת: כן. והבולשת באו ובדקו כל יהודי אם יש לו את הצבע.

ש: מה זה היה, ריבוע אדום?

ת: משהו כזה. לוח מרובע, בוא נאמר בערך 15 על 15, על המשקוף של הדלת תקענו אותו, מבחוץ, כדי שהאנשים שעוברים ברחובות ידעו שזה בית של יהודי.

ש: מה היתה המטרה של כל הדברים האלה?

ת: המטרה היתה לחסל את היהדות.

ש: אתה חושב שזו היתה המטרה?

ת: זו היתה המטרה. באותה תקופה נשארנו הלוחות ולא היה לנו קשר עם אנשי חלב ועם היהודים של דמשק כי פחדנו לצלצל ולא היה לנו למי, לא היינו כל כך מוכרים. מוכרים בחלב כן היינו, אבל בדמשק לא כל כך. לא יכולנו להוריד את הלוחות האלה אלא בפקודה מהם. אני בטוח שהשלטון בדמשק, המדינה, לא ידעו מזה. מה שהוא עשה, הוא עשה את זה על דעתו. באותה התקופה אחי הגדול חלה והיה צריך לעבור ניתוח. הייתי צריך לקחת לאחי אישור מהרופא לעשות לו ניתוח בחלב. אז אני נסעתי איתו. העדה כתבה מכתב ואני החבאתי את המכתב ונסעתי לחלב, הלכתי לבית הכנסת של הג'מילייה, אצל הרב שם. פתחתי את המכתב והתחלתי לספר להם את כל המאורע שלנו, כל מה שקורה אצלנו. הם התרגשו כולם מהדבר הזה. הרב אמר – עכשיו אף אחד לא הולך הביתה, תלכו ותסעו לדמשק עכשיו, קחו כרטיסים ותלכו לדמשק.

ש: מי זה היה הרב הזה, אתה זוכר?

ת: לא זוכר איך קוראים לו.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: נדמה לי בשנת 55'. אני זוכר את זה. הרב צעק עליהם בצעקות ובהתרגשות גדולה – עכשיו אף אחד לא הולך הביתה מפה, מבית הכנסת. ישר תסעו לדמשק ותלכו ותסבירו שם.

ש: על מי הוא צעק?

ת: על המתפללים שם שהיו איתו. מזה אני כבר לא ידעתי מה נעשה. בוודאי באותו יום נסעו לדמשק. כעבור תקופת מה באו השלטונות בדמשק, שידעו מזה, צלצלו אליו ואמרו – מה הטעם בלוחות האלה, תסביר לנו? מי אמר לך לעשות אותם? תוריד את הלוחות מהר לפני שיבואו הכתבים.

ש: כן.

ת: בתקופה הזאת שאמרתי לך, כששמו את הלוחות עלינו, אז לנו היתה צרה צרורה. הרב אצלנו, הרב מרדכי אמר – אנחנו חייבים לצום, יום כן יום לא. התחלנו לצום יום כן יום לא כמו שהוא אמר. כשהגיע פורים

ש: משנכנס אדר מרבים בשמחה.

ת: כן, כמו שאסתר ומרדכי צמו שלושה ימים, פקד עלינו הרב לצום שלושה ימים. ככה אנחנו צמנו שלושה ימים ובלילה אכלנו. למחרת עוד פעם צמנו. ביום פורים הגיעה שמועה שאשתו של הקצין הזה ושני בניו שהיו בדרכם מדמשק לקמישלי, המטוס שלהם נפל ואשתו ושני בניו מתו. הוא השתגע ולקחו אותו, לפני כל הביצוע הזה. אבל בינתיים עדיין היו הלוחות. אמרתי לך, אני נסעתי לחלב ודיברתי שם, והיהודים נסעו לדמשק. אז מדמשק צלצלו ואמרו – להוריד מהר את הלוחות. מי אמר לכם? את מי שאלתם? מאיפה קיבלתם את זה? תורידו את זה מהר.

ש: כן.

ת: אז הורידו את הלוחות מעלינו.

ש: זאת אומרת נתקבלה הוראה מהשלטונות והורידו?

ת: כן. אבל היהודים נשארו עוד פעם, כמו באותו מצב. אסור היה להם לצאת מעיר לעיר, מאזור לאזור. היו עליהם הגבלות. הם יכלו רק בתוך הרובע שלהם. הפלסטינים שהיו פה גם כן לחצו עלינו.

ש: גם לקמישלי הגיעו?

ת: לקמישלי.

ש: גם הגיעו ...

ת: גם בקמישלי. אני דיברתי עם מישהו בעברית שם, דיבר איתי בעברית אפילו.

ש: פלסטיני?

ת: פלסטיני.

ש: כמה פלסטינים הגיעו לקמישלי?

ת: די הרבה הגיעו. הם התפזרו ברחובות והתחילו לומר – אני עזבתי את הבית, היה לי האוכל על ה"באבור", הפרימוס. היה לי האוכל וברחתי, השארתי במקום פלוני את התכשיטים שלי, השארתי את זה,

היה לי בית כמוכם. הם ידעו שאנחנו יהודים. אז אנחנו היהודים כמה שביכולתנו היינו עוזרים להם, הן מהפחד והן מתוך רחמים. אנחנו היינו נותנים להם

ש: אתה אומר הגיעו הרבה. כמה זה הרבה? מאתיים, שלוש מאות?

ת: אני לא יודע. אנחנו ראינו הרבה פלסטינים.

ש: משפחות שלמות?

ת: גם משפחות וגם בודדים.

ש: מאתיים, שלוש מאות? כמה?

ת: אולי אפילו יותר.

ש: לאחר מכן הם השתקעו שם?

ת: השתקעו שם לאט לאט, התיישבו והשתכנו שם. אולי עד היום הם נמצאים שם, לי לא ידוע מזה.

באותה תקופה אני התחתנתי, בשנת 57'.

ש: במזל טוב.

ת: תודה רבה. ברגע שהתחתנתי, באותם הימים הראשונים, אמרתי לאשתי - המטרה שלי שאנחנו נעלה

לארץ, את מסכימה? אמרה לי – אם אתה מסכים, אני מסכימה, בסדר. ואז איך אני עשיתי איך אני ידעתי?

נסעתי לחלב ושמעתי שהיהודים עוזבים את סוריה, לוקחים אישור רשמי מהמשלה, מהבולשת

ש: מהמשטרה.

ת: מהמשטרה. לוקחים אישור, ועם laissez-passer, תעודת מעבר, הם יכולים לצאת מהארץ יציאה ללא

חזרה.

ש: ב-1957?

ת: כן. אז נסעתי לחלב, ביררתי עם אחד שקוראים לו סלים פרחי

ש: מה היה תפקידו?

ת: תפקידו היה, חצי עורך דין הוא היה, לא עורך דין שלם. אני זוכר שישבתי איתו ודיברתי איתו והוא

אמר שכן.

ש: איפה הוא היה, ברובע ג'מיליה?

ת: בג'מיליה, כן. דיברתי איתו והוא אמר לי שיש אישור כזה מהמשלה.

ש: דרך אגב, הוא ממשפחת פרחי המפורסמת?

ת: אני לא יודע. סלים פרחי קראו לו.

ש: הוא היה מוכתר ...

ת: אולי, לא יודע. בחור כזה גבוה, לבנבן, נחמד, היה דתי. קיבל אותי יפה דיברתי איתו, אמר לי שכן.

[שאלתי אם] אני יכול לכתוב, אמר לי שכן. [שאלתי אם] אין פחד אמר לי שאין פחד. חזרתי לבד,

נסעתי, באתי. כשחזרתי לקמישלי, באתי למי שהוא כותב חוזים. הלכתי ואמרתי לו – יש כך וכך, אתה

יכול לכתוב לי חוזה כי אני לא יודע לסגן טוב? אמר לי – בסדר, אני ... אחריותך

ש: למה חוזה? לא מכתב בקשה?

ת: מכתב בקשה. שם קוראים לזה חוזה, "איסתדעה". אז אמרתי לו – תגיש לי בקשה שאני רוצה לעזוב. אמר לי – באחריותך אני כותב את זה. אני אכתוב לך מה שאתה אומר, אבל כל זה על אחריותך, אני לא שמעתי דבר כזה.

ש: הוא היה יהודי?

ת: לא, גוי. כך סיכמנו יחד על 125 לירות סוריות שהוא יעשה לי את העבודה. שילמתי לו 50 לירות קודם כל, בהתחלה, הלך וכתב לי את המכתב. הוא כתב – כמוני, כמו היהודים שבחלב ובקמישלי.

ש: מה זאת אומרת?

ת: החוק אומר לכל אחד שעוזב, שמי שרוצה לעזוב מותר לו לעזוב. אז אני כתבתי – כמוני, כמו היהודים שבחלב ובדמשק

ש: זאת אומרת אם מותר להם, מותר גם לך, כאזרח סורי.

ת: מותר גם לי. שלחתי את זה, כעבור שלושה חודשים הם אישרו לי לצאת. כשאישרו לי לצאת, היתה כבר מהומה ביהודים בעיר.

ש: למה?

ת: מרוב שמחה, הם לא ידעו שזה כבר, שתהיה להם איזושהיא דרך לעזוב. הם לא ידעו. כשראו אותי שאני הראשון, היתה להם שמחה גדולה.

ש: אתה הראשון שכתבת ... והראשון שקיבלת את האישור הזה?

ת: הראשון שקיבל.

ש: במה זה היה כרוך, חוץ מזה ששילמת 125 לירות סוריות ...

ת: החוק אמר שאני צריך לגמור את העניינים שלי בצבא, שזה תשלום 2000 לירות

ש: כופר.

ת: כופר. היינו אני ואחי, כלומר 4000.

ש: אתה ואחיד?

ת: אני, אחי ואחי. על הזכרים היו לוקחים. אז אני ואחי היינו צריכים לשלם 4000 לירות, זה דבר ראשון. דבר שני, אם יש לי בתים או אדמות, רכוש, כל זה יועבר למדינה על ידי חוזה עם עורך דין בחתימתי.

ש: לממשלה?

ת: לממשלה. הדבר השלישי, אין לי זכות להיות אזרח עוד פעם. לאחר שהם יאשרו לי את זה, אין לי זכות לדרוש להיות אזרח סורי פעם נוספת. אין חוק כזה, אין לי אישור. שלושת הדברים האלה. אז אני הסכמתי לזה וחתמתי על זה, על כולם. שלחנו את זה. לאחר ששלחתי את זה לדמשק עוד פעם, משם שלחו את זה לבולשת

ש: את האישור שלחו לבולשת?

ת: כן. הבולשת, אלשאבה אלתאניה, שגם יאשרו את זה. אלשאבה אלתאניה לא אישרו.

ש: בקמישלי?

ת: בקמישלי. לא רצו לאשר. אדרבא, נשארה אצלם שנה, שנה וחצי, שנתיים

ש: למה הם לא רצו לאשר?

ת: לא רצו לאשר.

ש: זאת אומרת הגענו ל-59'?

ת: כן. עד ל-59' ועדיין לא אישרו. ואני מתחנן, הולך, מגרשים אותי. הסיבה? היהודים שהיו שם אמרו – אם אתה כבר כתבת, בודאי אתה יודע מה אתה כתבת ואתה כותב ערבית טובה. בוא תכתוב גם לנו בקשות. אז יש בערך 14, 15 בקשות כאלה בעט שלי, בכתב שלי.

ש: שכתבת לאחרים?

ת: שכתבתי. כל הבקשות באו לאלשאבה אלתאניה, והם ראו את העט אותו הדבר, אדם אחד כתב.

ש: אותו כתב יד.

ת: אותו כתב יד.

ש: וזה אתה היית?

ת: אני הייתי.

ש: הם עלו על זה?

ת: בטח. באו ולקחו אותי לשם. קיבלתי כמה כאפות ככה טובות, והזהירו אותי, אמרו לי – זו הפעם האחרונה שאנחנו נראה את הכתב שלך. אם ראינו, אתה ישר לכלא מאזה. מאז באמת אני הפסקתי כבר לכתוב. אז היו באים יהודים כאלה שהיו מבקשים ומתחננים אלי שאני אכתוב. אמרתי שאני לא יכול לכתוב. אני יכול להקריא להם, אבל לא בכתב שלי. אין לי יד בזה, כי אם תהיה לי יד בזה אני אשב בכלא במאזה. אתה רוצה להזיק לי? תכתוב אתה ואל תגיד שאמרתי לך. הייתי מעתיק להם והם כתבו והגישו. כך שהכתב שלי לא היה שם.

ש: זאת אומרת הוגשו עוד בקשות?

ת: כן, הוגשו עוד בקשות.

ש: ובינתיים לא אישרו אף אחת?

ת: עד שנת 59', עדיין לא היה לי. מה עשיתי? הלכתי ... עוד פעם, דיברתי עם סלים פרחי, אמרתי לו כך וכך הענין, אמר לי – תשמע, תחזור הביתה, תכתב בכתב ידך למשטרה בדמשק ותגיד להם שהבקשה שלך נמצאת באלשאבה אלתאניה בקמישלי ותבקש שיעבירו אותה אליהם, יקחו אותה משם ויעבירו אותה אליהם. יש לך את המספר של הבקשה שלך שהם אישרו לך לצאת, אבל אתה עדיין לא גמרת את זה מכיוון שהיא נתקעה באלשאבה אלתאניה.

ש: יש לי שאלה שמבחינה טכנית לא ברור לי – אם אתה אומר שאישרו לך בדמשק וזה הגיע למשרד של

הבולשת, איך אתה ידעת שאישרו לך?

ת: אני ידעתי, בהתחלה היא באה לאלאמן אלעאם, היא באה למשטרה

ש: האישור הגיע למשטרה בקמישלי?

ת: כן, שם אני ידעתי, מדמשק שלחו למשטרה בקמישלי. המשטרה שם ידעו שאנחנו נתונים בידי הבולשת

ש: תחת פיקוח הבולשת.

ת: תחת פיקוח הבולשת. הם העבירו את זה אליהם וזה נתקע שם. בגלל הענינים שלי שראו גם שאני כתבתי לאנשים, תקעו אותה ולא רצו לאשר. המשטרה בדמשק לא ידעו מזה. הם רק שלחו אבל לא ידעו.

ש: הבנתי. אז סלים פרזי אמר לך

ת: אמר לי - לך תבקש ותגיד להם שהבקשה שלך נתקעה באלשאבה אלתאניה. אמרתי שאם אני אעשה ככה אלשאבה אלתאניה יהרגו אותי. אמר - תסתכן, אין לך בררה, אחרת לא תצא משם. לך ותגיד את זה ככה, אין לך דרך אחרת.

ש: לפני שאתה ממשיך, אני יודע שהרבה יהודים מקמישלי חצו את הגבול באמצעות מבריחים לנציבין ומנציבין עם גורג'י או אנשים אחרים הגיעו לאסכנדרון ומאסכנדרון הגיעו לאיסטנבול.

ת: זה לא היה בימיי, זה היה אחרי שנת 60'. אחרי שנת 60' התחילו הבריחות.

ש: לפני זה לא חשבתם על זה, לא חשבת על זה?

ת: לא, לא חשבנו על זה. פחדנו.

ש: פחדתם מהענין?

ת: פחדנו מהענין, כן. בשנת 59' אני באתי, חזרתי הביתה, והתאמצתי, כתבתי את המכתב. אולי קצת היה חריף. כתבתי שאני כבר מכרתי את הכל ואין לי מה... ואני בעל משפחה עם ילדים קטנים, ושהם אישרו לי בשנת 57' במספר כך וכך ובתאריך כך וכך. הם פתחו אצלם במשטרה בדמשק וראו שדבריי נכונים. אז הם שלחו מכתב לבולשת ואמרו - תוציאו לנו את הבקשה שלו ותעבירו לנו אותה לדמשק. כשהגיע המכתב אליהם, הבולשת שלחו את המשטרה אחריי - בוא, צריכים אותך. באתי. כשהגעתי למשרד הוא שאל אותי - אתה כתבת את המכתב הזה? אמרתי לו - כן. שאל - מאיפה אתה יודע שהבקשה שלך אצלנו? אמרתי לו - יש לי מהמשטרה, שהגיע אליכם בתאריך כך וכך. הלך והוציא את הספר, [בדק] תאריכים, דבריי היו נכונים.

ש: איך ידעת באמת?

ת: בזמן שהמשטרה אמרה שהיא מעבירה את זה לבולשת, אמרתי להם שיתנו לי את התאריך והמספר. הייתי רושם, הייתי פיקח.

ש: עד היום.

ת: לקחתי את זה ואמרתי לו, וזה היה שמור אצלי. הוא חיפש אצלו, ויצא נכון. הלך, התחיל לחפש, הוציא הרבה ניירות. פתח, לקח את זה, ראה את הבקשה שלי, אבל רק דף אחד, היתר הכל הושמד. האישורים הושמדו, הכל הושמד, הכל לא היה. אמר - אדוני, אם אתה אומר שיש לך משנת 57' אישור מהמשטרה, אז הנה הבקשה שלך ואין לך שום אישור. כנראה השמידו אותם. אנחנו נשלח את מה שיש. אמרתי שבסדר. שלחו אותם, המשטרה בדמשק שוב אישרה לי מחדש שמותר לי לעזוב. עוד פעם בקשה חדשה ואישור חדש. בשנת 59' הגיע כבר למשטרה, אבל איפה שהיה מגיע למשטרה הייתי צריך ללכת לשוטר, למשטרה האזרחית לא הבולשת. לבולשת לא יכולתי [לתת] שוחד, אבל לאזרחית כן. הייתי הולך ונותן לו כסף וקונה לו חולצה ועניבה ומדבר איתו. הייתי משלם לו שיעביר את זה הלאה. עברה פעמיים שלוש מקמישלי לדמשק, וביום האחרון שאני צריך לקבל את זה, אחד שקראו לו נוראס אלעמברי, שהיה ראש מחלקת ההגירה, הדרכונים והאזרחות.

ש: זאת אומרת [אחראי] על משרד הפנים מה שנקרא?

ת: כן, הוא האחראי על משרד הפנים. הוא ביקש 500 לירות סוריות שוחד. באמצעות מישהו יהודי בדמשק שלחתי את הכסף ונתן לו. כעבור שלושה ימים הגיע לי הפספורט. כשהגיע לי הפספורט, אותו יום היה יום שבת. שלחו אחריי המשטרה, אמרו לי – בוא, יש לך פספורט, תחתום ותיקח אותו. אמרתי – היום שבת, אני לא חותם. אמר לי – תשמע, אם אתה לא חותם היום אני עכשיו שם אותם במעטפה ושולח אותם לדמשק, כי אתה מסרב. אמרתי לו – בוא אני אחתום לך. פחדתי. הלכתי וחתמתי בשבת ולקחתי אותם. אני זוכר שהבאתי את הפספורטים האלה לבית הכנסת

ש: פספורטים לכל המשפחה?

ת: לי, לאמא שלי, לילדים, לאשתי ולבן שלי. לא נשאר אחד בבית הכנסת שלא ראה את זה. היתה להם שמחה כאילו המשיח בא. לא מאמינים שהם יצאו מהעיר הזאת, מהצרות האלה. לא האמינו. אבל אחרי כל כך הרבה שוחד, אחרי שלוש שנים התרוצצות, אחרי עבודה כל כך מפרכת וקשה, בכל נקודה שאתה מגיע אתה צריך. מגיע לבולשת או למשטרה, אז במשטרה גם כן שילמתי לו 300 לירות עבור שיכתוב, שיכין אותם ויתן לי אישור יציאה מהעיר. קיבלתי אישור יציאה מהעיר למשטרת הגבולות. שם חותמים על זה שהאיש הזה שולח, יצא, ומחזירים את זה לדמשק. קיבל 300. באתי לחלב אני והמשפחה, היה בחור אחד מוסא, משה לוי

ש: זה שהיום בקרית אתא, אחראי על בית הכנסת?

ת: נכון. הוא פנה אלי, הייתי בתיקון חצות. בא אלי יומיים לפני שיצאתי ואמר – יש לי בקשה אליך. אני ועוד אחד שקוראים לו יוסף אנחנו נברח דרך הגבול. כשנגיע לשמוש, תן לו את התמונות שלנו שיחכה, אנחנו נגיע אליו דרך גורג'י.

ש: מנציבין?

ת: נציבין.

ש: גורג'י אמין לוי?

ת: גורג'י. אני לא הכרתי אותו כי אני לא הצטרכתי אותו. אמרתי לו – בסדר. לקחתי את התמונות האלה בידי. עזבתי, יצאנו והגענו לגבול. בגבול התחילה המשטרה לחפש אותנו. אמרו – מגיע לכל אחד מכס 425 לירות מהרכוש, היתר למדינה. התחילו לחפש, בסוף בא הנהג ואמר לי – תשים לו בכיס. הוצאתי 50 לירות שמת לי לו בכיס. הגענו אל המכס. המכס אומר – אני חייב לחפש אצלך אולי יש לך דברים מי יודע מה שאתה מוציא ושלא אישרת את זה. אני הולך לפתוח את החבילות, המזוודות. היו קשורות, התחיל לפתוח אותן, לנתק את החבלים. עוד פעם בא הנהג, אמר לי – תן לו 50 לירות. הכל בשוחד.

ש: נהג גוי?

ת: נהג גוי. גם כן נתתי לו 50 לירות.

ש: תגיד לי, סתם ככה בשביל להבין, מה היתה המשכורת של פועל פשוט באותן השנים?

ת: פועל היה מקבל לישבוע 10 לירות. מי שהיה עובד [ומקבל] 50 לירות לחודש, מצבו היה טוב. פועל היה מקבל 10 לירות בשבוע. בוא נאמר, אם הוא בעל משפחה, היה מסתפק בשתי לירות ליום

ש: להוצאות למשפחה?

ת: למשפחה היה מסתפק בשתי לירות. אבל [כסף] מיותר לא היה.

ש: מה שאני מבין ממך שכל פעם נתת לו בכיס

ת: 50 לירות, 300 לירות

ש: משכורת של חודש שלם?

ת: כן. אני נתתי.

ש: הבנתי.

ת: הגענו לארץ, באנו לגבול, את הגבול עברנו בפעם הראשונה, אני מגיע לנקודה התורכית ושם הוא

שואל אותי – לחיפה? כלומר המטען שלי. [שאל] – אתה רוצה לחיפה? אני פחדתי לומר לו. אז הנהג אמר

חיפה במקומי. אני פחדתי להוציא את המילה חיפה מהפה שלי מהפחד מהסורים.

ש: איך הוא ידע כבר?

ת: כי אנחנו יהודים. הוא ידע. הוא בא דרך שמוש אז הוא ידע.

ש: מה זאת אומרת בא דרך שמוש?

ת: שמוש בא וקיבל אותנו.

ש: שמוש בא לנקודת הגבול התורכית כדי לקבל

ת: לא, הוא לא בא. הוא שלח את הנהג, אמר לו – לך תביא אותם לבית המלון הפלוני. בבית המלון אנחנו

ניפגשנו.

ש: איזה שמוש? האבא?

ת: הבן.

ש: אהרן?

ת: יכול להיות שניהם, אני לא זוכר.

ש: יעקב האבא ואהרן הבן.

ת: כן.

ש: שניהם באו ופגשו אתכם איפה?

ת: ... בית מלון.

ש: איזה בית מלון זה היה?

ת: לא יודע.

ש: באיסקנדרון?

ת: באיסקנדרון.

ש: איזה בית מלון, של יהודים?

ת: לא. של גויים.

ש: אז נכנסתם למלון

ת: נכנסנו לבית המלון, נשארנו איזה יומיים, שלושה.

ש: מי שילם עבור המלון?

ת: הם שילמו, לא אנחנו.

ש: משפחת שמוש?

ת: כן, הם שילמו. גם הוצאות

ש: ידעת אז שהם עובדים עם הסוכנות?

ת: לא בהכרח, לא כל כך מהר ידעתי. ידעתי שזה מטעם הסוכנות, לא מכספו הכסף הזה. 15 יום לפני שיצאתי שלחו לי מהסוכנות היהודית באיסטנבול גוי מנציבין שבא ושאל עלי. אמר לי – מה אתה רוצה שאני אגיד להם, אם חסר לך משהו, אם אתה נתקל בצרות, בבעיות, מה אתה רוצה שאני אגיד להם? אמרתי לו – אל תגיד להם כלום, אני לא רוצה שאף אחד ישמע, אני רץ אחרי זה כבר שלוש שנים אני לא רוצה שתהיה לי תקלה. לך תגיד להם שבעוד שבועיים אני אצלם, אני גמרת, אני מוכן. אמר בסדר. לקח את דרכו והלך.

ש: זו נקודה מעניינת. כל יהודי שהיה אמור לצאת העבירו אליו מסר ממשרדי הסוכנות, מהשגרירות באיסטנבול העבירו אליו מסר עד לקמישלי?

ת: לא.

ש: אתה היחיד?

ת: הם שלחו משהו מנציבין שבא אלי, ואני ידעתי שזה מהם.

ש: הם עשו את זה באופן שגרתי?

ת: לא. הם ראו שאני התעכבתי הרבה והסוכנות ידעו שאני כבר שלוש שנים אחרי זה

ש: איך הם ידעו?

ת: ידעו, ידעו מזה. בחלב אמרו להם. היה להם קשר לחלב דרך לונדון, דרך פריז, אני לא יודע. הם ידעו מזה. אז הם שאלו עלי. אני הייתי בתמונה איתם. עניין אותם שאני אצא כבר, שאני אהיה הראשון שיוצא מהעיר הזאת.

ש: כן.

ת: באמת כשהגענו לאיסטנבול, אחרי כן

ש: מי דיבר איתכם? קודם כל באיסטנבול דיברו איתכם יעקב ואהרן שמוש.

ת: כן, דיברו איתנו בערבית וגם בעברית. אני דיברתי גם עברית כי ידעתי עברית.

ש: עם כל המשפחה, כמה הייתם ביחד?

ת: שבע נפשות.

ש: הגעתם לאיסטנבול, שילמו עבור המלון, עבור האוכל?

ת: כן, קיבלנו.

ש: נתנו לכם עוד כסף ביד קצת?

ת: לא, לא נתן לנו, שום דבר. היה קונה לנו גבינות, קונה לנו חלב, לחם, אני יודע. קנה לנו משהו כזה.

ש: הייתם הכל על חשבון הסוכנות.

ת: כן. אחרי יומיים שלושה קיבלתי צלצול למלון, זה היה ראש הסוכנות באיסטנבול, קראו לו שדמי. הוא אמר שהוא רוצה לדבר איתי.

ש: שדמי מה?

ת: לא יודע. שדמי. הוא רצה לדבר איתי.

ש: באיזה תאריך זה היה, אתה זוכר?

ת: באותה תקופה. אני יכול להגיד לך. ב-15.2.60 רגלי כבר היתה בישראל. ב-12 או ב-13, משהו כזה, הייתי בתורכיה.

ש: אז שדמי מתקשר אליך בטלפון למלון. מה הוא רצה ממך?

ת: הוא שאל אותי כל מיני שאלות.

ש: כמו מה?

ת: הוא רצה לשאול על יהודי סוריה, מה המצב שלהם. דרך הטלפון אי אפשר לשוחח על הכל. שמוש אמר שיש אניה שתגיע לחיפה, והוא ישים אותנו באניה שניסע.

ש: מאיפה האניה היתה אמורה

ת: מאיסכנדרון לחיפה.

ש: איסכנדרון זו עיר נמל?

ת: עיר נמל, כן. שדמי אמר - לא, אני רוצה שתשלח אותו שיבוא אלי, אני רוצה לדבר איתו.

ש: עם כל המשפחה.

ת: כן. אז באמת טילטלו אותנו במשך כמה שעות עד איסטנבול ברכבת. שני לילות ושני ימים.

ש: עם כל הציוד והכל?

ת: לא, את הציוד שלחו באניה. רק אנחנו. הגענו לאיסטנבול, נשארנו יומיים שלושה שם. שדמי פגש אותי ודיבר איתי על המצב, איך היה. סיפרתי לו את הכל, מה מצב היהודים, הכל מה שסיפרתי לך, כי היה עדיין טרי. עכשיו אולי שכחתי חלק, אבל אז היה טרי. סיפרתי לו את הכל

ש: מה הוא היה אז? ראש הקונסוליה?

ת: ראש הסוכנות היהודית.

ש: ראש הסוכנות היהודית באיסטנבול? בקונסוליה היהודית?

ת: לא יודע. הוא בא אלי לבית המלון, ישבנו ודיברנו. באמת האיש הזה שמח מאוד כשהוא ראה אותי

ש: שאתה היית

ת: הראשון.

ש: הראשון שיוצא מקמישלי.

ת: הראשון שיוצא מקמישלי. הוא שמח מאוד על זה. אחרי יומיים שלושה עברנו במטוס אל-על, הגענו לארץ.

ש: אני מבין שהייתם במלון, שוב פעם על חשבון הסוכנות?

ת: הכל, כן.

ש: באיזה מלון היית, אתה זוכר?

ת: לא. אני יודע שהיינו באיסטנבול המערבית, לא המזרחית.

ש: אה, בצד המערבי?

ת: כן. את זה אני יודע.

- ש: עליתם על המטוס. מי נתן לכם, מישהו ליווה אתכם? איך הגעת לשדה התעופה?
- ת: בוודאי. נסענו באיזה אוטובוס או באיזה רכב, הגענו לשדה התעופה, שם עלינו למטוס אל-על. אני לא זוכר. הכל ... זה לא אנחנו.
- ש: מישהו בשדה התעופה קיבל אותך?
- ת: בוודאי. היה מישהו, היתה אשה אחת מהסוכנות אני זוכר שגם קנתה לנו חולצות.
- ש: מי זאת היתה, איך קראו לה?
- ת: מהסוכנות, לא יודע. קנתה לנו חולצות, קנתה לאחי חולצה, קנתה לי חולצה. קנתה רק לנו אנחנו, כל אחד חולצה
- ש: נתנה לכם את הכרטיסים ביד?
- ת: לא. היא היתה איתנו והיא הכניסה אותנו במטוס.
- ש: הושיבה אתכם בתוך מטוס אל-על?
- ת: כן.
- ש: ואז אתם טסים ללוד.
- ת: טסנו ובאנו ללוד. פעם ראשונה שבאנו לארץ. רגלנו ירדה על ארץ-ישראל. היתה לנו שמחה גדולה. רואים יהודים מדברים עברית, פקידים. ראינו את המשפחה שלנו שחיכו לנו.
- ש: המשפחה כבר ידעה שאתם אמורים להגיע?
- ת: האחים של אמא ...
- ש: האחים של אמא שלך שכבר היו פה בארץ?
- ת: היו בארץ פה.
- ש: איפה הם היו?
- ת: היו ברמלה.
- ש: רמלה? היו קמישלים ברמלה?
- ת: הם עזבו. הם באו מתורכיה, הם היו תורכים. לא היו סורים.
- ש: אה, הם היו תורכים, הבנתי. בסדר.
- ת: הם באו לישראל. כשנודע להם הם יצאו לקראתנו והיתה שמחה גדולה. הם קראו לנו בשמות, אנחנו מסתכלים, נבהלים, מי קורא לנו. מסתכלים, עד שהכרנו אותם. טוב, הביאו אותנו אליהם הביתה. הלכו ורשמו בסוכנות שהם אחראים עלינו.
- ש: זו נקודה מאוד מעניינת. לשדה התעופה הגעת ב-15 בפברואר 1960. פקידי הסוכנות או פקידי ממשלה דיברו איתך?
- ת: כן, דיברו איתי. ישבנו ואכלנו. אחרי כן באו האחים של אמא ואמרו – אנחנו אחראים על המשפחה הזו. חתמו.
- ש: כן, הם חתמו שהם אחראים עליכם. אבל הסוכנות לא נתנה לך דמי קיום?
- ת: נתנו לנו 7 לירות ישראליות.
- ש: לכל המשפחה?

ת: לי 7 ולאמא 7. 14 לירות קיבלנו. יותר לא קיבלנו.

ש: 7 לירות ובזה זה...

ת: זה הכל. יותר לא נתנו לנו.

ש: תעודת עולה נתנו לכם ביד?

ת: תעודת עולה נתנו.

ש: והזכויות האחרות, לא דיברו איתכם?

ת: לא. הם אמרו, אנחנו לא ידענו מה המצב בארץ. המשפחה שלנו מרוב שמחתם הם לא ידעו גם כן.

אמרו שהם אחראים עלינו.

ש: למשל לגבי המטען שלך?

ת: לא המטען. לגבי הדיור.

ש: אה, לגבי הדיור הם אחראים?

ת: הם אחראים, לקחו אותנו אליהם הביתה. אז כמה יכולים להחזיק אותנו? שבוע, שבועיים, חודש?

נמאס להם. הלכנו לסוכנות, אמרו לנו - יש לכם מישהו אחראי. הם חתמו לנו שהם אחראים. כך לא

קיבלנו דיור והיינו בעיניי תקופה ארוכה. בסופו של דבר, כעבור איזה חמישה חודשים של עינוי, נתנו

לנו דירה אחת קטנה בירושלים של חדר וחצי לכל המשפחה, כולנו.

ש: גם האמא וגם אתה?

ת: גם האמא וגם הילדים.

ש: אבל לפני כשאתה מגיע, איפה אתה חי חמישה חודשים?

ת: אצלם

ש: איפה הם גרו?

ת: ברמלה. היה להם בית. נתנו לנו איזה חדר וזרקו אותנו. היינו לבדנו. אני הייתי יוצא לעבוד באיזו

עבודה כלשהיא בשביל שנאכל משהו. נשארנו שם תקועים אצלם. הסוכנות לא נתנו לנו. הלכנו אליהם,

אמרו שהיה מי שחתם ושנלך אליו. באנו אליהם, הם הורידו את הראש שלהם, הם לא יודעים. הם טעו

במה שהם עשו, ולא קיבלנו

ש: לא קיבלתם שום דבר אתה אומר?

ת: רק דירה אחת לי ולאמא.

ש: בירושלים?

ת: כן, והדירה הזאת היתה קטנה

ש: באיזה שכונה זה היה?

ת: עיר גנים. בלוק 101, אני זוכר אותו.

ש: עיר גנים זה רחוב או שכונה?

ת: שכונה.

ש: היו שם הרבה עולים חדשים?

ת: היו הרבה עולים והיו בתים ריקים. הייתי הולך ואומר להם ולא היו נותנים לי. עד שנמאס לי. כולנו לא יכולים לגור במקום אחד. אז אני באתי לחיפה ואמא שלי הלכה לאחים שלה וגרה ברמלה.

ש: תיכף אנחנו נגיע לענין הזה. אבל בינתיים המטען שלך, מה איתו?

ת: אני באתי לחיפה והוצאתי אותו מחיפה.

ש: היית צריך לשלם מכס?

ת: לא שילמתי.

ש: בתור עולה חדש

ת: בתור עולה חדש לא שילמתי. חתמתי. לאחר שכבר התמקמתי בחיפה כעבור שלוש, ארבע שנים, שלחו אלי – אתה חייב סכום כך וכך עבור ההוצאות של הסוכנות שהביאו אותך.

ש: זה עוד יותר מענין. אתה אומר לי שאחרי כמה שנים שהיית בארץ, כמה שנים?

ת: שלוש שנים בערך.

ש: שלוש שנים בערך, קיבלת מכתב מהסוכנות בחיפה שמה?

ת: הוצאה לפועל נגדי שאני חייב לבוא ולשלם.

ש: לשלם עבור?

ת: עבור ההוצאות של הסוכנות.

ש: איזה הוצאות?

ת: הוצאות שהביאו אותי, בית מלון, אני יודע מה. כל הדברים האלה. ... ושילמתי.

ש: זה בטח מסתכם בסכום גדול מאוד.

ת: מה אני אעשה. שילמתי. מה שקבע השופט

ש: זה גם טיסה. אה, זאת אומרת היה גם משפט?

ת: גם משפט היה.

ש: תבעו אותך למשפט?

ת: כן. השופט פסק דין שאני אשלם כך וכך. עשה לי את זה בתשלומים בערך שנה, שנה וחצי. התחלתי לשלם, שילמתי את הכל. אני חתמתי גם עבור אמא. אמרתי להם – אמא עם ארבעה ילדים, אם תלכו אליה [תוכלו לבדוק]... השופט אמר – אנחנו יודעים שאתה חתמת. ואני לא ידעתי. חתמתי גם עבור אמא וגם שילמתי את הכל.

ש: בערכים של היום

ת: לא יודע. תאמין לי שלא יכול לזכור. אני מדבר על שנה וחצי ששילמתי. התשלום האחרון היה מאה לירות. באותה תקופה מאה לירות

ש: 1961?

ת: 1962, 1963.

ש: התשלום האחרון היה מאה לירות?

ת: כן.

ש: והיית צריך לשלם שנה וחצי?

ת: בערך שנה וחצי.

ש: אני מבין שהשופט עשה לך הנחה, נכון?

ת: אני לא יודע מה הוא עשה. יכול להיות שעשה הנחה, לא יודע.

ש: הבנתי. אני מנסה עכשיו לחשב...

ת: שאל אותי השופט – מה יש לך בבית? שטיח יש לך? אמרתי לו שלא. – טלויזיה יש לך? אמרתי לו שלא. – רדיו יש לך? אמרתי לו שלא. ובאמת לא היה לי, לא היה לי. הייתי בעל משפחה עם ארבעה, חמישה ילדים והייתי צריך לעבוד. אשתי לא עבדה, ישבה עם הילדים. לא היה לי. [שאל] – מקרר יש לך? אמרתי לו שכן. הוא רשם שיש מקרר. אמר – תראה, אם אתה לא תביא אנחנו נבוא ונוציא את המקרר. אם אתה לא תשלם נכניס אותך בית לסוהר. אמרתי בסדר. אז עבדתי וכל חודש הייתי הולך ומשלם.

ש: הבנתי. אני מבין שאתה נמצא חמישה חודשים אצל המשפחה ברמלה והסוכנות מעבירה אותך

ת: כל פעם הולך לירושלים, ... הייתי טרוד, לא היתה לי עבודה מסודרת ...

ש: איך מצאת עבודה?

ת: הייתי נגר בחוץ לארץ. עבדתי בנגרות בתל אביב, פרטי, אצל מישהו. אבל לא עבדתי רצוף כיוון שהייתי טרוד. הייתי צריך ללכת לדאוג לקבל דירה. אצל הדודים לא היה מקום. יש להם ילדים והילדים מפריעים לנו ואולי אנחנו גם מפריעים להם. חיינו בעוני. ביזיון היינו. אשתי היתה יוצאת עם הילד שלה בחוץ, קונה לה כוס של אשל ואוכלת כדי שלא תהיה בבית, מרוב ההפרעות שהיו מהילדים של הדוד. היו לנו ימים קשים, סבלנו.

ש: בירושלים קיבלת את הדירה מהסוכנות?

ת: כן.

ש: היו שם עוד עולים חדשים מקמישלי, מסוריה?

ת: לא. היתה משפחה אחת שם שהכרתי אותה. אבל לא יותר.

ש: רק משפחה אחת מסוריה?

ת: כן.

ש: למה העבירו אותך לירושלים דוקא? אתה רצית?

ת: לא. לא ענין שאני רציתי. מי שחתם על זה היה בן הדודה שלי, קראו לו הרב שבתאי אלפייה המנוח.

הוא חתם על זה שהם מקבלים אותנו באחריותם, לירושלים ולרמלה.

ש: אלפייה זה שם חלבי.

ת: עיראקי, כורדי. אנחנו היינו שייכים כבר לסוכנות בירושלים, וכל פעם הייתי צריך לנסוע מרמלה.

ש: אבל הוא גר ברמלה. רמלה ... לירושלים?

ת: לא. הוא היה גר בירושלים. הוא העביר אותנו כביכול

ש: לידו, בסמוך אליו.

ת: כן. אנחנו שייכים כבר.

ש: כן.

ת: הסיפור הזה שהיה בירושלים, אמרו לי – אתה צריך ללכת להוציא פנקס חבר של ההסתדרות. שאלתי בשביל מה הפנקס חבר הזה, כי אני לא ידעתי. אמרו – בזה אתה צריך ללכת לרופא בלי כסף.

ש: קופת חולים.

ת: קופת חולים בלי כסף. אמרתי שזה טוב הדבר הזה. הלכתי לבן הדודה שלי, שבתאי אלפיי, הוא היה פקיד במשרד העליה. נכנסתי אליו ואמרתי לו – כך וכך אומרים לי, מה אתה אומר?

ש: הוא היה בסוכנות, אתה מתכוון?

ת: לא. במשרד העליה, עלית הנוער. אמר לי - כן, אתה צריך להירשם ולהוציא פנקס, לעבור בדיקות, ויתנו לך פנקס חבר. עם זה אתה הולך אבל יש לך תשלום על זה. [שאלתי] – מהו התשלום? אמר – לא יודע, כמה שיהיה שיהיה. אבל תשמע, יש שתי דרכים. יש דרך הפועל המזרחי ויש דרך ההסתדרות הכללית. איזה מהם אתה רוצה? אמרתי לו – אני לא יודע. איזה מהם טוב? אמר – שניהם טובים, שניהם באותה רמה. יתנו לך את התפקיד שלך כמו שהוא, באותה רמה.

ש: אני מבין שאתה היית דתי קצת, נכון?

ת: כן. הוא אמר לי – הם באותה רמה שניהם, איפה שאתה רוצה. אבל אני לא רוצה לומר לך. [שאלתי] – למה שלא תגיד לי? אם אתה אומר שניהם אותו הדבר, אז מה אכפת לי אם אני אהיה במזרחי? אמר – בסדר, איך שאתה רוצה. הלכתי ונרשמתי בפועל המזרחי. הוא בעצמו בא איתי, דיבר עם הפקידים שם, עשו לי הנחה, לקחו משהו סמלי על שלושה חודשים. ביקשתי שיתנו לי אישור לאיגוד המקצועי שאני נגר. אני רוצה לצאת לעבודה שלי. אמרו שבסדר. הפועל המזרחי נתן לי אישור לאיגוד המקצועי בירושלים, להסתדרות, שיקבלו אותי כנגר. לקחתי את הפנקס שלי, יצאתי והלכתי. נכנסתי אליו. [שאל] – איפה הפנקס שלי. אמרתי – הנה הפנקס. הוא הסתכל ואמר – אני לא יכול לקבל אותך.

ש: מי אמר לך?

ת: הפקיד שאחראי על המקצועות בהסתדרות הכללית. אמר לי – אני לא יכול לקבל אותך. – למה? – אתה צריך ללכת לעבור קורס, והקורס הזה יפתח בתאריך פלוני, אתה צריך לעבור קורס שלושה חודשים וכעבור שלושה חודשים אז אתה תתקבל לעבודה. יצאתי במפח נפש משם. אמרתי – אני איש בעל משפחה אני צריך לעבוד. איך אני אחכה?

ש: יש לך כבר מקצוע בעצם, אתה נגר.

ת: כן. איפה אני אלך לעבוד? באתי משם, היה לי קרוב משפחה ממחנה יהודה שקראו לו אליהו ברכאת שהיה עובד במכבסה.

ש: מה מוצאו?

ת: גם מסוריה, מקמישלי. באתי לשם ואני כזה עצוב. שאל - מה קרה לך שאתה עצוב? אמרתי – אני הלכתי ונרשמתי בהסתדרות והנה יש לי פנקס. שלחו אותי לאיגוד המקצועי והפקיד באיגוד המקצועי אומר לי שאני צריך לעבור קורס שלושה חודשים בתאריך פלוני וזה לוקח זמן. איך אני אעשה את זה? אמר לי – יא אבן-חאלתי [בן-דודתי], אתה רוצה להיות דתי, תהיה בלב שלך. תוריד את הכיפה הזאת מהראש שלך, שים אותה בכיס. אתה רוצה להיות דתי, תהיה דתי עד לשמיים, אף אחד לא יחזיק לך את זה ממך. אתה תהיה כמו כל אחד. המדינה היא מדינה חילונית, היא מפא"י, היא מהכללי. למה אתה הולך

ותוקע את עצמך עם הדתיים? איך שהוא אמר לי את הדבר הזה, נפתחו עיניי. [שאלתי] – אז מה אני אעשה? אמר – לך תחזיר להם את הכרטיס שלך. – איך אני אחזיר? אנשים התנהגו איתי יפה, לא אמרו לי רע. התנהגות כזו יפה, איך אני אחזיר להם? אמר לי – לך תגיד להם שיקחו את הפנקס שלך כי אתה לא רוצה אותו.

ש: כן.

ת: באתי בדרכי, הלכתי אל בן הדודה שלי. אמרתי לו – אתה יודע, כך וכך העניין, ואני לא רוצה אותו ... . אמר לי – שמע יא אבן-חאלתי, אני בזמנו אמרתי לך, אם אתה לא רוצה, הבחירה בידך. אתה עשית על דעת עצמך. אם עשית על דעת עצמך אני לא יכול לבוא איתך. זו בושה בשבילי. תלך אצלם ותגיד להם שיקחו את הפנקס. הלכתי אליהם, אמרתי – אדוני, קח את הפנקס, אני לא רוצה אותו. הפקיד של הפועל המזרחי אמר – מה קרה, בוא תספר לי. אמרתי – אין לי מה לספר. [אמר] – לא, קרה משהו, תספר לי. אני לא יכול לספר לו מה קרה. יהיה עניין מזה. אני לא יכול לספר לו. שתקתי על זה, אמרתי שאני לא רוצה לספר לו. עזבתי את זה. [אמרתי] – תיקח את זה אדוני, אולי בהזדמנות אחרת. עכשיו אני לא רוצה את זה.

ש: כן.

ת: למחרת היום הלכתי להסתדרות הכללית – אני עולה חדש ורוצה להירשם. [אמר] – ברוך הבא. באו ורשמו אותי יפה וטוב. אמרתי לו – אני רוצה ללכת לאיגוד המקצועי, אני נגר. אמר – בסדר. נתן לי מכתב. אחרי שלושה ארבעה ימים, הלכתי לאותו האיש עצמו. דפקתי לו בדלת, אני מראה לו ואומר לו – אדוני, אני נגר [וכתוב לי] "אין התנגדות לקבל אותו למקצוע הנגרות".

ש: וזה בזכות היותך בהסתדרות הכללית.

ת: כן. מאז ועד היום אני בהסתדרות הכללית. לא שיניתי.

ש: מאותו פחד.

ת: מאותו פחד. אמרתי שגם את זה יש בארץ. לא שיניתי את זה. עד היום אני איש הכללית, עד היום נשארתי. גם זה היה לי בחיים שלי איתם.

ש: אז אתה ממשיך לגור בירושלים. כמה שנים?

ת: לא הרבה. גרתי בערך שנה.

ש: באותה תקופה שגרת שנה, היו עוד קמישלים בירושלים?

ת: לא.

ש: באיזו שנה אנחנו?

ת: שנת '61.

ש: לא שמעת על קמישלים בירושלים?

ת: לא.

ש: חוץ מאותו בן דודה שלך.

ת: בא משה לוי, מוסא, ועוד הבחור הזה, הם הגיעו. אחרי כן באו עוד שתי משפחות ונסעו לארגנטינה, לא רצו לגור בארץ. עזבו, הלכו לארגנטינה. בארגנטינה לא הסתדרו, כעבור שנה חזרו עוד פעם לארץ. ... לא היו לי.

ש: באיזו שנה היה הסיפור הזה עם ההסתדרות והמזרחי?

ת: '60.

ש: אוקיי. באותה שנה, לא שמעת על קמישלים בירושלים שחיים שם? כי קודם סיפרת לי על ברכאת

ת: אלה היו לפני.

ש: על זה אני שואל.

ת: זה כן. אחותי גם היתה בירושלים.

ש: באילו שכונות הם גרו בירושלים?

ת: שכונת זכרון יוסף.

ש: היה להם שם בית כנסת בזכרון יוסף, של הקמישלים?

ת: כן.

ש: כמה קמישלים היו שם?

ת: אני לא התפללתי איתם כי אני הייתי בעיר גנים. אני הייתי רחוק מהם.

ש: כן, הבנתי, אבל לא חשוב, ככה באופן כללי, אולי באת לבקר?

ת: לא, לא ביקרתי אף אחד. הם לא מכירים אותי ואני לא מכיר אותם. הם ידעו עלי שאני איש קמישלי

אבל לא הכירו אותי. אני הייתי ילד, הם היו מבוגרים כבר.

ש: אני מבין שהם הגיעו לארץ בשנות הארבעים?

ת: שנות הארבעים, '39, '42 עד '45 הם באו.

ש: בשכונת זכרון יוסף היה להם בית כנסת של הקמישלים?

ת: של הקמישלים, כן.

ש: בעוד אילו מקומות היו בירושלים יהודים מקמישלי?

ת: לא יודע.

ש: בסדר. אוקיי. אז כמה שנים אתה בירושלים?

ת: שנה.

ש: למה עזבת את ירושלים?

ת: בא מהמשפחה של אשתי, הדוד שלה, לבקר אותנו, והזמין אותנו שנבוא אליו גם לבקר בחיפה.

ש: מה שמר?

ת: שלמה כהן. שבוע לאחר שהזמין אותנו באנו אני ואשתי והבן שלי. באנו, ביקרנו, ישבנו אצלם איזה

שלושה, ארבעה ימים. ראינו שאנשי קמישלי הקדמונים, הישנים, הם מדברים יפה, דיבורים יפים ...

ש: איפה הם חיו בחיפה?

ת: ברחוב אפגני. מעלה השחרור.

ש: בין הדר לעיר?

ת: הם גרו שם.

ש: כל הקמישלים גרו שם, ברחוב אפגני?

ת: כמעט, כן. היו גם באלרואי ...

ש: כן, זה גם ... זה אני יודע. ברחוב אפגני היה להם בית כנסת?

ת: כן, היה להם גם בית כנסת.

ש: זאת אומרת שזאת היתה קהילה, היו הרבה משפחות שם של קמישלים?

ת: כן, הרבה. אבל אני לא הכרתי אף אחד מהם. אפילו את הדוד שלה לא הכרתי.

ש: כשאתה אומר הרבה, בשבת בית הכנסת היה מלא במתפללים קמישלים?

ת: היו שני בתי כנסת.

ש: שניים אפילו? איפה הם היו? שניהם ברחוב אפגני?

ת: אחד ברחוב אפגני ואחד ברחוב נוזהה.

ש: אז היו הרבה קמישלים?

ת: היו. אז ... ישבנו, דיברו ואמרו – בירושלים אין עבודה, במה אתה עובד, במה אתה עוסק? תבוא פה לחיפה, יותר טוב לך.

ש: כן.

ת: הכניס לי את זה בראש ואמרתי גם שכמה שביקשתי מהסוכנות שיתנו לי דירה לאמא לפחות ודירה לי, לא נתנו. אמרו זהו זה. לא הסכימו לתת.

ש: בינתיים בירושלים אתה גר עם האמא?

ת: כן.

ש: כמה נפשות ביחד הייתם?

ת: שבע. בחדר וחצי.

ש: זאת אומרת אתה, אשתך, ועוד כמה ילדים כבר היו לך?

ת: היה לי ילד, אשתי היתה בהריון, אח ושתי אחיות ואמא.

ש: הם לא הסכימו לתת דירה נפרדת לכל משפחה?

ת: לא. הם לא רצו לתת. בסוף אמרתי שאני עוזב את ירושלים. קיבלתי 1,500 לירות הלוואה

ש: ממי?

ת: מהסוכנות. הלוואה בגלל שאני לא מקבל את הדירה, ויתרתי על הדירה. נתנו לי הלוואה. אני מסתדר בעצמי כביכול.

ש: ויתרת על הדירה בירושלים ותמורת זה נתנו לך 1,500 לירות כדי שתקנה דירה.

ת: כדי שאקנה דירה איפה שאני רוצה. אז קיבלתי את ה-1,500 ובאתי לחיפה. בחיפה מצאתי לי דירה ערבית מרכוש נטוש, במעלה השחרור.

ש: איזה מספר?

ת: מדרגות עגלון 12. יורדים במדרגות

ש: מדרגות עגלון 12? היום הורסים את זה שם

ת: היום הורסים, כבר מזמן.

ש: אתה יודע את זה?

ת: יודע.

ש: אז מדרגות עגלון 12 במעלה השחרור?

ת: כן. גרתי שם בערך שבע שנים.

ש: מה זאת אומרת רכוש נטוש? אף אחד לא גר שם?

ת: ... של עמידר. קראו לזה רכוש נטוש.

ש: אה, זה של עמידר. מה שנקרא נכסי נפקדים?

ת: זה שייך לעמידר. זה של הערבים שברחו.

ש: אף אחד לא בא לגור שם? לא תפסה את זה משפחה אחת?

ת: אני קניתי את זה ממישהו אחר. העברה ממישהו אחר.

ש: קנית את זה ממישהו אחר שחי שם? וזאת היתה דירה של עמידר?

ת: כן. הוספתי כסף על זה 4,000 לירות

ש: אבל אתה אומר שזו היתה דירה של עמידר?

ת: כן, זה היה שייך לעמידר אבל לוקחים את זה בדמי מפתח.

ש: הבנתי.

ת: אז אני לקחתי מיד מישהו אחר, שילמתי לו ולקחתי את הדירה.

ש: בדמי מפתח, יפה מאוד. איזו דירה זו היתה?

ת: דירה ערבית, אני יודע, מהדירות האלה ... שעומדת ליפול.

ש: אה, בית רעוע.

ת: ... מה אתה חושב, איזו דירה אני אקבל?

ש: הבנתי.

ת: בחורף היה יורד עלינו גשם

ש: מה אתה אומר?

ת: מה לעשות? זה ככה הדירה. ובפנים ריח, אין אוויר.

ש: דירת חדר?

ת: חדר וחצי.

ש: היו שם שירותים בפנים בבית?

ת: גם. לא בתוך הבית, בחוץ.

ש: שירותים היו בחוץ בכלל?

ת: היו צריכים ללכת בחוץ. גם להתקלח בחוץ. בפנים לא היה.

ש: הבנתי.

ת: ככה היה.

ש: כמה זמן גרת שם?

ת: שבע, שמונה שנים.

ש: עד שבאת להנה לעכו?

ת: לא. עד שעברתי לרחוב אלנבי. לבתי המפונים בש"י עגנון.

ש: מה זה ש"י עגנון?

ת: רחוב ש"י עגנון.

ש: ליד רחוב אלנבי אתה מתכוון?

ת: ברחוב אלנבי עצמו, הארוך הזה, אבל לשכונה קוראים ש"י עגנון.

ש: המפונים מאיפה?

ת: אנחנו המפונים, שהתפנינו מעמידר ובאנו לשם. קראו לנו מפונים. ככה קראו לנו.

ש: אה, מפונים מהשכונה הערבית שם?

ת: כן. אז קניתי את הדירה, כמובן בתשלומים, לקחתי הלוואה.

ש: וקניתי את הדירה שם, יפה. אבל תגיד לי, באותן מדרגות עגלון, בסביבה הזו, היו עוד קמישלים?

ת: לא, מה פתאום.

ש: סורים?

ת: שם אין. הסורים היו באפגני. במרחק של איזה מאתיים, שלוש מאות מטר.

ש: הקמישלים אתה מתכוון?

ת: כן.

ש: הקמישלים היו באפגני?

ת: כן.

ש: הבנתי. שם חייתי, הבנתי שבינתיים המקצוע שלך כן היה נגר?

ת: לא. אני עזבתי את הנגרות. כשבאתי לחיפה לא עבדתי בנגרות. עבדתי אצל מישהו כפועל שחור. בסוף

חייתי מחסנאי. עבדתי אצלו חמש שנים והוא נפטר. אחרי חמש שנים עברתי לרחוב הנמל אצל מישהו, גם

כן חמש שנים עבדתי אצלו. אחרי כן עבדתי עוד פעם בחיפה אצל מישהו אחר, גם כן חמש שש שנים.

בסוף באתי ולקחתי את הפיצויים שלי, לקחתי בדמי מפתח את החנות הזאת בעכו.

ש: יש לך חנות בעכו?

ת: כן.

ש: חנות לצרכי?

ת: בגדי ילדים.

ש: אבל חוץ מזה אני מבין שאתה גם בעכו משרת בקודש? אתה אחראי על בית הכנסת הבנתי.

ת: גם, וגם בחיפה שירתתי.

ש: כל הזמן היה לך תפקיד בבית הכנסת?

ת: כן. אני חזן, אני קורא את ספר התורה כבר 46 שנים.

ש: באילו בתי כנסת שירתת?

ת: ברחוב אפגני, של הקמישלים, כשהגעתי פה לעכו חיפשתי את בית הכנסת ללכת להתפלל. הטלתי על עצמי שכבר יותר לא אתעסק בתורה ולא רוצה להיות חזן. אני רוצה לשבת כמו כולם ולשמוע, מספיק לי, אני עייף כבר. כשבאתי לפה, החזן שלנו ציון בעדש, אולי אתה מכיר אותו?

ש: על איזה בית כנסת אתה מדבר?

ת: "אור תורה".

ש: "אור תורה" של התוניסאים ... עכו, נכון?

ת: כן.

ש: איזה שם משפחה זה בעדש?

ת: תוניסאי.

ש: אז הוא ביקש ממך?

ת: לא. אני באתי כאחד מהמתפללים, ראה אותי אדם זר, לא דיבר. למחרת קרא את ספר התורה, ואני החזרתי אותו. לאחר שהחזרתי אותו, גמר את קריאת התורה, בא אלי ואמר לי – בתוניסיה אצלנו אומרים את החולם כמו שורוק. אמרתי לו – לא יכול להיות. גם בתוניסיה לא יכול להיות דבר כזה. חולם זה חולם ושורוק זה שורוק, זה לא יכול להיות אותו הדבר. לאחר מכן, כעבור שבוע, אמר לי – אני רואה אותך שאתה אדם גדול ואתה לא מראה את עצמך. תגיד לי, אתה יודע לקרוא ספר תורה? אמרתי לו – האמת, אם אתה שאלת, כן. אבל יש לי בעיה. אני הטלתי על עצמי שאני יותר לא אקרא. אמר לי – למה, מה הסיבה? אמרתי – אני עייף. אני בסוריה קראתי שש שנים, בחיפה עשרים שנה, עכשיו לבוא עוד פעם להתחיל? אני רציתי לקחת את הספר שלי ולהיות עצמאי, שמישהו אחר יקרא. אמר – אל תקרא באופן קבוע, אתה רק תעזור לנו. אם אתה רוצה, רק תעזור. אמרתי – אם אין לך פעם מישהו, אדם שהוא חולה, שהוא לא יכול, אני אמלא את מקומו, אני אעזור. אמר – בסדר, שבוע הבא בוא תקרא לנו, אנחנו ננסה אותך.

ש: כן.

ת: באתי וקראתי את זה. אמר לי – אתה בסדר גמור, מאה אחוז, יותר טוב ממנו אתה קורא. אני מבקש שאתה תקרא את זה כמה שאתה יכול ואתה חופשי, מתי שאתה לא רוצה אל תקרא. וכך נתקעתי איתו כבר 19 שנה.

ש: יפה. תראה, אמרו לי לפני שבאתי אליך, סיפרו לי שאתה נחשב לרב של הקמישלים באזור הצפון פה. ת: כן, אני אגיד לך – אני אישית לא רב. אבל אני מאוד מלומד. אני היום דרשן גם בבית הכנסת אצלנו כבר 19 שנה. כל שבת אני מכין דרשה, עושה דרשה, הקהל מתאסף. אני לא יודע, חלק נהנים, אולי חלק לא, לא יודע. אבל אני עושה כמיטב יכולתי ויש באפשרותי. יש באפשרותי. אנשי קמישלי, בוא נאמר שאין אדם שיכול להחליף אותי בתלמוד תורה. אין אדם מתקדם כמוני.

ש: בכל הארץ?

ת: לא. בעדה.

ש: בעדה בכל הארץ?

ת: בכל הארץ. אפילו בירושלים מכירים אותי. אם אתה תזכיר להם אותי הם ידעו שאני איש מלא, יודעים עלי. אולי לא כל כך מלא, אבל אני מיודע. לכן אנשי קרית אתא קוראים לי בשם רב מכיוון שאין להם בעדה מישהו, רב, מלומד. הם רואים בי שאני האיש המלומד ומכנים אותי רב. אבל אני לא רב. אין לי תעודה של רב ואני לא מעוניין גם להוציא תעודה של רב אפילו.

ש: בני העדה מכירים בך כמלומד שלהם, כרב שלהם. אני מבין שמדי פעם יש, בקרית אתא כל שנה עושים הילולה לרב בתירא. מה התפקיד שלך שם?

ת: התפקיד שלי, אני נושא ברכה בשמו של רבי יהודה בן בתירא לעדה, מאחר ואנחנו מדי שנה עלינו לקברו בנציבין. [חוגגים] בהילולה, במאכלים, בריקודים ומחולות, בשירים, קריאת תהלים לעילוי נשמתו, הדלקת נרות, כל הדברים האלה. אז מאחר והוא איננו, יש לנו את הסמל שלו פה. אני נושא ברכה בשמו לעדה. זה התפקיד שלי. בשנה שעברה אני הייתי גם המנחה של האירוע, כי לא היה להם מנחה, באו ואמרו לי. אז הייתי אני המנחה. אני לא בפילוסופיה ולא בפוליטיקה, אין לי את זה. כל מה שאני הנחיתי היה מדברי תורה, לא ממשוהו אחר. הבאתי להם דוגמאות, פסוקים מפה, משפטים מפה.

ש: אני מבין שבקרב העדה, בצפון הם מרוכזים בעיקר בקרית אתא, נכון?
ת: כן.

ש: איפה יש היום? בקרית אתא ו-?

ת: בקרית אתא ובירושלים.

ש: בירושלים בעיקר?

ת: כן.

ש: בקרית אתא יש היום מנהיגים מקומיים לקהילה?

ת: האמת היא שאין לי שותפות איתם. אני לא יודע על העדה הזאת, פרט כאשר יש להם אזכרות הם שולחים אלי כדי לשאת דרשה ואני הולך. אבל ככה לענינים שלהם זה רק משה לוי יודע. הוא עומד בראש העדה שם, הוא יודע. אני לא יודע, אני לא מהם.

ש: תגיד לי, אתה מכיר את שמעוני יוסף?

ת: אני מכיר אותו. פעם הוא היה המנחה. בגלל סכסוך שפרץ ביניהם, אינני יודע על איזה רקע, סכסוך משפחתי, בשנתיים שלוש האחרונות אני לא ראיתי אותו במופע. הוא לא היה המנחה. לפני שנה אני הייתי המנחה. זה מה שאני יודע.

ש: בדרך כלל העדה הקמישילית היא עדה של אנשים מסורתיים, נכון?

ת: מסורתיים? האמת לא בהכרח כולם. היום כבר השליכו מעל כתפיהם את המסורת והדת. הם הרבה יותר חפשיים. כמה שאני יודע מזה. נוסעים בשבת. יש כאלה שגם מדליקים אש בשבת. אבל מסורת... לחלק מן הגברים, באים לבית הכנסת, מתפללים. זה מה שידוע לי. גם הם לא כל כך ביחס טוב בתוך העדה עצמה. לא פעם אני הייתי שם כדי לעשות שלום בעדה.

ש: יש שם כמה חמולות מרכזיות, נכון?

ת: כנראה.

ש: איזה חמולות אתה מכיר?

ת: אני רחוק מהם, אני לא יודע. גם אני יש לי שמחה שאני לא בסכסוך שלהם. לא שאני לא בתוכם. אני בתוכם, אני אוהב, אבל לא בסכסוך שלהם. כך שאני בשלום עם כולם, אני איש נייטרלי.
 ש: אני רואה שם תמונה של איש מבוגר, זקן, תלוייה על הקיר בסלון. מי זה האיש הזה?
 ת: זה הסבא שלי. אבא של אמא שלי.

ש: היה לו תפקיד

ת: האיש הזה שאתה רואה אותו, הוא חי בהרי תורכיה. כל החיים שלו הוא שמר על הדת בדיוקנות. למרות שהוא לא ידע את האלף-בית. אבל שמירת הדת היתה אצלו אהבה, אהבת הקדוש ברוך הוא. יום יום הוא התפלל, הניח תפילין.

ש: מה שמר?

ת: שלמה לוי.

ש: אני מבין שברוך השם לך ולאשתך יש נכדים, יש אפילו נינים אולי?

ת: כל אלה שאתה רואה אותם כולם נשואים

ש: נינים יש כבר?

ת: לא, רק נכדים.

ש: בכל אופן אני רוצה להודות לך מאוד על הראיון שנתת לי. ... אתה ואשתך ובני ביתך, הרבה טובות, הרבה נחת לאורך כל השנים.

ת: היה לי מאוד נעים להיפגש איתך.

ש: הרבה תודה לך.

ת: בהזדמנות אחרת אני מוכן ...

ש: שאלה אחרונה יש לי אליך – אתה כתבת פעם את הדברים האלה? כתבת איזה חיבור על ההיסטוריה האישית שלך, של המשפחה, משהו על העדה בקמישלי?

ת: לא כתבתי.

ש: אף פעם לא?

ת: אף פעם לא כתבתי.

ש: הרבה תודה לך.

ת: כל טוב.